

Me suudame kõike

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni lahtiseletus

A World Enabled
THE VICTOR PINEDA FOUNDATION

unicef

TÄNUSÕNAD

Voldiku teksti töötas välja Victor Santiago Pineda, kes on Victor Pineda sihtasutuse asutaja ja kõige noorem valitsuse poolt nimetatud delegaat ad hoc komitees, mis koostas puuetega inimeste õiguste konventsiooni teksti.

Voldiku üllitamise projekti algatas UNICEF ja seda on algusest peale juhtinud Helen Schulte UNICEFi lastekaitse jaoskonnast. Talle on tuge ja abi osutanud María Cristina Gallegos, Noorte Sõna koordinaator UNICEFi noorte arengu ja kaasamise jaoskonnast. Voldiku toimetamise ja tootmise eest vastutas UNICEFi kommunikatsiooniosakond.

UNICEF tunnustab abi, mida osutas organisatsioon Päästke Lapsed Ühendkuningriigist ja Rootsist ning eriolümpia liikumine.

Soovime samuti tänada UNICEFi osakondi Armeenias, Hiinas, Etioopias, Nicaraguas, Tais ja Usbekistanis nende poolse olulise panuse eest.

Erilist tänu väärivad puudega lapsed ja noored, kes jagasid oma kogemust aruteludel, mille viisid läbi organisatsioon Päästke Lapsed ja Araabia Inimõiguste Sihtasutus Sana'as, Jeemenis 2007. aasta oktoobris ja Noorte Tippkohtumisel, mis korraldati Shanghai eriolümpia raames Hiinas, paralleelselt 2007. aasta oktoobris toimunud suveolümpiamängudega. Palju tänu samuti kõigile, kes võtsid osa UNICEFi Noorte Sõna (Voices of Youth) raames läbiviidud veebikonsultatsioonidest ning Victor Pineda sihtasutuse algatuse Võimekas Maailm noortele puudega nõustajatele.

UNICEF on eriti tänulik neile lastele, kes panustasid oma luuletuste ja kunstiteostega.

Soovime tänada projekti tehnilise abi rühma heade nõuannete eest mitme tööversiooni osas, erilist tänu on väärt Saudamini Siegrist (UNICEF Firenze), Gerison Lansdown (sõltumatu nõustaja), Alexandra Yuster, Daniel Seymour ja Nadine Perrault (UNICEF New York), Catherine Naughton (Kristlik Pimedate Misjon (Christian Blind Mission)) ning Cherie Tropet ja Vanessa Anaya (Victor Pineda sihtasutus), kes aitasid täiendada esimesi mustandeid.

Soovime tunnustada ka selle projekti heaks antud panust, mis tuli Saksa UNICEFi Komiteelt.

© Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lastefond (UNICEF)
Aprill 2008

Iga selle trükise osa taastootmiseks on vajalik luba. Palume võtta ühendust Development Professionals Section, Division of Communication, UNICEF.

3 UN Plaza, New York, NY 10017, USA
Tel.: (+1-212) 326-7434
Fax: (+1-212) 303-7985
Email: nyhqdoc.permit@unicef.org

Taastootmise luba antakse tasuta haridusega tegelevatele ja mittetulundusorganisatsioonidele. Teiste suhtes rakendatakse väikest honorari.

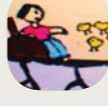

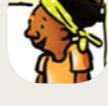

Esikaane illustratsiooni autor on Lisa Lavoie, kes sai selleks innustust Lea Nohemí Hernández joonistusest.

Voldiku disaini autor on Christina Bliss.

ME SUUDAME KÕIKE

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni lahtiseletus

SISUKORD

	Teemapüstitus	2
	Asjad, mis tahavad muutmist	3
	Sellest raamatust	3
	Konventsioonist	7
	Puuetega inimeste õiguste konventsioonist lühidalt	8
	Kuidas õigused tegelikult toimivad	17
	Testi oma teadmisi	19
	Sõnastik	21

Teemapüstitus

*Jalgu mul ei ole,
Kuid tunded on nagu kõigil.
Ehkki ma ei näe,
ma mõtlen kogu aeg.
Kuigi olen kurt,
Tahan ikkagi suhelda.
Miks inimesed peavad mind kasutuks, arutuks, sõnatuks,
Kuigi suudan nagu igaüks
Mõelda meie maailmast?*

– Coralie Severs, 14, Ühendkuningriik

See luuletus räägib miljonitest puuetega lastest ja täiskasvanutest kõikjal maailmas. Paljud neist seisavad iga päev silmitsi diskrimineerimisega. Nende võimeid eiratakse ning oskusi ei väärtustata piisavalt. Nad ei saa vajalikku haridust ega tarvilikku arstiabi, neid ei kaasata nende kogukonnas toimuvatesse tegevustesse.

Kuid ometi on puuetega lastel ja täiskasvanutel samad õigused kui kõigil teistel.

“Innusta mind... sa saad hakkama!”, Bismark Benavides, 13, Nicaragua

Asjad, mis tahavad muutmist

Sellepärast puuetega inimeste õiguste konventsioon koostatigi. See rahvusvaheline kokkulepe kohustab valitsusi kõikjal maailmas puuetega laste ja täiskasvanute õiguste eest hea seisma.

UNICEF koos oma partneritega teeb tööd selle nimel, et kõik riigid ratifitseeriks konventsiooni. Niimoodi kaitseksime puuetega lapsi diskrimineerimise eest ning edendaksime nende kaasamist ühiskonda. Meil kõigil on mängida oma osa. Edasi lugedes saad teada, kuidas selles töös osaleda, et kõiki koheldaks nii nagu on õige.

Kuidas mõista puuet

Kas oled kunagi tundnud, et Sind on jäetud kõrvale? Lapsed ja täiskasvanud, kellel on raskusi nägemise, õppimise, kõndimise ja kuulmisega tunnevad sageli, et neid on jäetud kõrvale. Leidub palju takistusi, mis ei luba neil teistega võrdselt tegemistest osa võtta, ning enamik neist takistustest on tingitud ühiskonnast.

Näiteks soovib ka ratastoolis laps käia koolis. Kuid ta ei saa seda teha, sest koolimajal puudub kaldtee ning direktor ja õpetajad ei ole abivalmid. Selleks, et kõiki kaasata, tuleb muuta kehtivaid reegleid, suhtumist ja isegi hooneid, kus tegutseme.

Sellest raamatust

See raamat koostati lastele ja lastega koostöös, et selgitada, mis asi on puuetega inimeste õiguste konventsioon, miks see koostati ja kuidas see saab aidata puuetega inimestel oma õiguste eest seista. Loodame, et see raamat aitab mõista, kuidas levitada arusaamist, et puuetega lastel peavad olema samad võimalused kui kõigil teisel lastel oma eesmärkide saavutamiseks.

Võibolla on sul endal puue või tunnud kedagi, kellel on. Puuetega inimestel võib olla raskusi nägemise, kuulmise, kõndimise või mälu. Kuid neil on samuti unistused, lootused ja ideed, mida nad soovivad teistega jagada – nagu näeme joonistusest ja luuletustest, mis on avaldatud selles raamatus.

Kutsume Sind üles jagama seda infot oma vanematega, õpetajatega, sõpradega ja kõigiga, kellest sa eeldad, et nad võiksid huvi tunda.

Sellest raamatust leiad kokkuvõtte puuetega inimeste õiguste konventsioonist ning põhjused, miks see konventsioon koostati. Saad teadmisi kõigi inimeste õiguste ja kohustuste kohta ning mõistad, mida peaksid valitsused ette võtma, et aidata puuetega lastel oma õiguste eest seista.

Õpid ka, mida saad sina teha, et praegust olukorda muuta.

Raamatu lõpus on valik sõnu koos tähendustega. See sõnastik selgitab mõisteid, mis võivad sinu jaoks olla uued.

Mis on konventsioon

Konventsioon on riikidevaheline kokkulepe toimida mingis valdkonnas samu seadusi järgides. Kui riik allkirjastab ja ratifitseerib (kiidab heaks) mingi konventsiooni, annab ta sellega seadusliku lubaduse ning suunab oma valitsuse tegevust. Sageli suunab see valitsust ka riigisiseste seaduste muutmisele, et toetada konventsiooni eesmärke.

Mis on inimõigused

Igaühe õigusi ja loomupärast väärikust (väärikust, millega kõik inimesed siia ilma sünnivad) kaitsevad seadused. Kedagi ei jäeta kõrvale. Näiteks on igal inimesel õigus elule ning õigus olla orjusest vaba. Need õigused on määratletud inimõiguste ülddeklaratsiooniga, mille kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed võtsid vastu 1948. aastal. Kõigil lastel on õigus toidule ja tervishoiule, õigus käia koolis ja õigus olla kaitstud vägivalla ja väärkohtlemise eest.

Lastel on õigus kaasa rääkida neid puudutavates otsustes – laste arvamusega tuleb arvestada. Laste õigused on sätestatud lapse õiguste konventsioonis.

Sõnum on SUUTLIKKUS

Victor Santiago Pineda, Victor Pineda sihtasutuse president

Kui ma olin viieaastaseks, ei saanud ma enam käia. Mida vanemaks sain, seda nõrgemaks jäid mu lihased, kuni ma ei suutnud enam isegi hingata. Arvasin, et ma ei meeldi kellelegi, kuna ma olen nii teistsugune. Mu vanemad ei teadnud, mida teha. Kuid nad tegid alati nii, et tundsin, et mind armastatakse. Nad uskusid minusse ja lubasid mul riskida ja uusi asju proovida. Kasvasin enesekindlaks.

Mu perekond teadis – selleks, et oma tahtmist saavutada, pean ma võitlema. Kogu lapsepõlve jooksul tuli mul muuta inimeste ettekujutust sellest, mida ma suudan ja kuidas ma seda teen. Lõpuks sain teada, et on olemas seadused, mis mind kaitsevad. Need seadused andsid mulle vajalikku tuge ja minust sai tubli üliõpilane.

Kasvasin üles mõeldes, milliseks minu elu oleks võinud kujuneda, kui oleksin elanud riigis, kus minusuguste laste õiguste eest ei seista. Avastasin, et minusugused inimesed kõikjal maailmast käivad Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni juures koos neid küsimusi arutamas ning pingutasin, et nende sekka pääseda.

Olin Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni Puuetega inimeste õiguste konventsiooni koostamise erikomitee kõige noorem delegaat. Sain palju sõpru, jagasin oma ideid teistega ning koostöös valitsustega koostasime konventsiooni.

Kõik maailma inimesed näevad erinevad välja, kõigil on erinevad ideed, kogemused, traditsioonid ja võimed. Ma sain aru, et erinevused loovad uusi võimalusi, uut lootust, uusi unistusi ja uusi sõprussidemeid.

See raamat siin on üleskutse tegutseda nii, et puuetega lapsed saaksid seisaksid kõrvuti lastega, kel pole puuet ja võidelda selle eest, mis on õige. Erinevused inimeste vahel on aare, mida me kõik peaksime hindama ja teineteisega jagama. Iga laps on osa maailma suurest perest ja annab oma ainulaadse panuse. Iga laps peab olema kaasatud.

Victor Santiago Pineda on koolitaja ja filmitegija, kes töötab puuetega noortega, et selgitada neile nende õigusi. Oma sihtasutusega kutsus ta ellu algatuse Võimekas Maailm, et harida avalikkust puuetega noorte võimete ja väljavaadete osas. Victor Santiago Pineda on teinud tööd ÜRO, Maailmapanga ja valitsusjuhtidega, et edendada austust, võrseid võimalusi ja väärikust kõigi inimeste jaoks. Ta põeb lihasedüstroofiat ja kasutab liikumiseks ratastooli.

Olla puudega pole tingimata halb. Selle üle võib isegi uhke olla. Oleme kõik erinevad ja meil on kõigil erinev SUUTLIKKUS. Igast lapsest võib saada suutlikkuse saadik perekonnaringis, koolis ja kogukonnas. Meil kõigil on ideed, kogemused ja oskused, millest on abi kellelegi teisele. See raamat kutsub kõiki inimesi kõikidest rahvustest üles austama ja hindama meid just sellistena, nagu me oleme.

– Victor Santiago Pineda

Olen õnnelik kui...
Olen õnnelik väikeste asjade üle
Olen õnnelik kui...
Inimesed saavad aru mida tahan öelda
Kui vestlen inimestega nagu võrdne võrdsega
Olen õnnelik sest olen enda üle uhke
Olen õnnelik kui õpin
Õppides saan teada uusi asju
Õpin aru saama kogu maailma uudistest
Õpin arvutama kui palju maksta toidu eest
Oskan öelda mis on minu meelest õige või siis väär
Olen õnnelik, sest saan nii paljude asjadega ise hakkama
Olen õnnelik sest mul on lemmiktegevus
Olen õnnelik kui elan jalgpalluritele kaasa
Sest nad on nii kirglikud
Tunnen, et olen üks nende hulgast
Ja et ka mina olen kirglik
Olen õnnelik sest mul on unistus
See võib tunduda küll väike kuid
Igapäevane lihtne elu
Teeb mind nii õnnelikuks

— Kim Yoona, 15, Lõuna-Korea

“Õigus mängule”, Javlon Rakmonberdiev, 12, Usbekistan

Konventsioonist

Puuetega inimeste õiguste konventsioon on kokkulepe erinevate maailma riikide vahel tagamaks, et puuetega inimesi ja ilma puudeta inimesi koheldaks võrdset. Konventsioonid, vahel kutsutud ka lepinguteks (covenants), rahvusvahelisteks kokkulepeteks või seadusandlikeks instrumentideks selgitavad sinu riigi valitsusele, mida ette võtta, et sinu õigused oleks tagatud.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon tagab õigused kõigile puuetega lastele ja täiskasvanutele, võrdsetel alustel nii poistele kui tüdrukutele ning võeti vastu 13. detsembril 2006. 2. aprilliks 2008 olid konventsiooni ratifitseerinud 20 riiki, mis tähendas, et see hakkas kehtima alates 3. maist 2008 (vaata konventsiooni vastavaid nõudeid kodulehelt www.un.org/disabilities).

Ehkki konventsioon tagab õigused kõigile puuetega inimestele, hoolimata vanusest, on see raamat siin mõeldud selgitama, mida need õigused tähendavad laste jaoks. See on nii, sest te olete olulised!

Miks on konventsioon tähtis?

Kui sinul, sinu vanematel või kellelgi sinu perekonnas on puue, annab konventsioon kasulikku infot ja innustust. Konventsioon juhendab sind, sinu perekonda ning sõpru, kes sind aidata tahavad, kuidas sa oma õiguste eest saad hea seista. Konventsioon sõnastab ka, mida valitsused peavad tegema, et tagada puuetega inimestele nende õigused.

Erinevate puuetega inimesed paljudest riikidest töötasid koos oma valitsustega, et seda konventsiooni koostada. Nad jälgisid, kuidas head lahendused ja seadused aitavad puuetega inimestel käia koolis, minna tööle, lõbusalt aega veeta ja elada oma kogukondades õnnelikku elu.

Paljusid praegu kehtivaid reegleid, hoiakuid ja isegi maju tuleb muuta, et puudega laps saaks minna kooli, mängida ja teha kõike seda, mida iga laps teha tahab. Kui sinu riigi valitsus ratifitseeris konventsiooni, võttis ta endale kohustuse kõik need muutused ellu viia.

Tuleb meeles pidada, et selles konventsioonis sätestatud õigused ei ole midagi uut. Tegemist on samade inimõigustega, mis on juba kirjas inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ja teistes rahvusvahelistes inimõiguste valdkonna lepetes. Puuetega inimeste õiguste konventsioon tagab, et kõik need õigused rakenduksid ka puuetega inimeste suhtes.

Optimism on meie elumoto
 Kuula sõber, kuulake sõbrad
 Olgu su moto arm ja usk
 Elu on armulise Jumala kingitus
 Kõigile olenditele taevas ja maa peal
 Kui Sul on puudega sõpru
 Jää nende juurde ja paku kaitset
 Julgusta neid elu armastama
 Ütle neile, et meeleheide on argadele
 Aga sihikindlus ja otsustusvõime
 on julguse märgid
 Lootuses on elu mõte
 Leebe naeratus toob meid kokku
 Ei ole ahastust elus ega elu ahastuses

— Jwan Jihad Medhat, 13, Iraak

Puuetega inimeste õiguste konventsioonist lühidalt

Konventsioon sisaldab palju lubadusi. Konventsiooni 50 artiklit selgitavad täpselt, mis lubadustega on tegemist. Kohtades, kus järgnevatel lehekülgedel kasutame mõistet 'valitsus', peame selle all silmas valitsust, kes on konventsiooni ratifitseerinud (kutsutakse ka 'osalisriigid').

Mis on seadused

Seadused on reeglid, mida kõik peavad järgima, et inimesed saaksid teineteist austades üheskoos turvaliselt elada.

Mida tähendab 'ratifitseerima'?

Valitsused, kes ratifitseerivad konventsiooni, lubavad anda endast parima, et selle artiklites sätestatu ellu rakendada. Uuri järele, kas sinu valitsus on puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerinud. Kui see on nii, siis saad oma valitsuse esindajatele meelde tuletada, millised kohustused nad endale on võtnud. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon avaldab riikide nimekirja, kes on selle konventsiooni allkirjastanud ja nõustunud seda ellu rakendama. Kui tahad teada, kas sinu riik on konventsiooni ratifitseerinud, vaata Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kodulehelt: www.un.org/disabilities.

Artikkel 1: Eesmärk

See artikkel võtab kokku konventsiooni eesmärgi, milleks on edendada, kaitsta ja tagada, et kõik puudega inimesed, sealhulgas lapsed, saaks täielikult ja võrdselt osa kõigist inimõigustest ja põhivabadusest.

Artikkel 2: Mõisted

See artikkel toob ära mõisted, mille tähendus on konventsiooni mõistes oluline. Näiteks 'keel' sisaldab nii räägitavat sõna kui ka viipekeeles või mõnes teises mitteräägitavas keeles väljendatut. 'Kommunikatsioon' tähendab keeli, kuvatud teksti, Braille' kirja (eenduvate punktikeste abil katsutavaid märke tähtede ja numbrite asemel), kompimiste teel tajutavat suhtlemist, suurt kirja ja juurdepääsetavat multimeediat (nagu interneti koduleheküljed ja helisõnumid).

Artikkel 3: Üldpõhimõtted

Konventsiooni põhimõtted (põhilised veendumused) on järgmised:

- Austus inimese loomupärase väärikuse, autonoomia ja iseseisvuse suhtes.
- Mittediskrimineerimine (kõigi õiglane kohtlemine).
- Puudega inimeste osalemine ja kaasatus ühiskonnaellu (olla kaastegev oma kogukonnas).
- Austus erinevuste suhtes ja suhtumine puuetega inimestesse kui osasse inimkonna mitmekesisusest.
- Võrdsed võimalused.
- Juurdepääsetavus (et oleks tagatud juurdepääs transpordile, hoonetele ja infole ning et kellegi ligipääsu ei takistataks põhjusel, et tal on puue).
- Meeste ja naiste võrdsus (et sul on samad võimalused hoolimata sellest, kas oled tüdruk või poiss).
- Austus puudega laste arenevate võimete suhtes, sealjuures puudega laste õigus säilitada oma identiteet (austus sinu võimete suhtes ja õigus olla uhke selle üle, kes sa oled).

Artikkel 4: Üldkohustused

Ei tohiks olla olemas ühtegi seadust, mis diskrimineerib puuetega inimesi. Vajadusel peavad valitsused võtma vastu uusi seadusi, et kaitsta puuetega inimeste õigusi ja need seadused ellu rakendada. Kui olemasolevad seadused või traditsioonid on puuetega inimeste suhtes diskrimineerivad, tuleb leida võimalused nende muutmiseks.

Kui leidub seadusi või tegevusi, mis takistavad puuetega lastel teha samu asju, mida teevad kõik teised lapsed, tuleb neid seadusi muuta. Sinu riigi valitsus peab nõu pidama puuetega laste organisatsioonidega, enne kui asub selliseid seadusi ja tegevusi muutma.

Uute seaduste ja tegevuste väljatöötamiseks peavad valitsused puuetega inimestelt ja ka puuetega lastelt nõu küsima.

Artikkel 5: Võrdsus ja mittediskrimineerimine

Valitsused nõustuvad, et kõikidel inimestel on õigus olla seadusega kaitstud. See kehtib kõigi inimeste kohta, kes selles riigis elavad.

Artikkel 6: Puuetega naised

Valitsused teavad, et puuetega naiste ja tüdrukute suhtes esineb mitut liiki diskrimineerimist. Ollakse nõus kaitsma nende inimõigusi ja vabadusi.

Artikkel 7: Puuetega lapsed

Valitsused nõustuvad tegema kõik endast sõltuva, et puuetega lapsed saaksid oma inimõigusi ja -vabadusi

kõigi teiste lastega võrdselt rakendada. Samuti nõustutakse, et puuetega lapsed saavad vabalt oma arvamust avaldada nende teemade osas, mis neid puudutavad. Kõige tähtsam on alati vaadata, mis on iga lapse jaoks parim.

Puuetega poistel ja tüdrukutel on kõigi teiste lastega samad õigused. Igal lapsel on õigus käia koolis, mängida ja olla kaitstud vägivalla eest, samuti olla kaasatud teda puudutavate otsuste vastuvõtmisse. Valitsused peavad pakkuma puuetega lastele infot ja tuge, et nad saaksid seda õigust ka ellu rakendada.

Meedia peab andma teada sobimatust käitumisest puuetega inimeste ja puuetega laste suhtes.

Artikkel 8: Teadlikkuse suurendamine

Valitsused peavad pakkuma kõigile teavet puuetega inimeste õiguste ja väärkuse kohta ning selgitama, mida puuetega inimesed võivad saavutada ja osata. Valitsused on nõus võitlema stereotüüpide, eelarvamuste ja tegevustega, mis võiks puuetega inimesi kahjustada. Näiteks sinu kool peab soosima ja arendama austust puuetega inimeste vastu, ja seda juba väga väikeste laste hulgas.

Artikkel 9: Juurdepääsetavus

Valitsused nõustuvad tagama puuetega inimestele võimalused iseseisvaks eluks ja osalemiseks kogukonnas. Kõikidele paikadele, mis on mõeldud kasutamiseks kõigile – näiteks hoonetele, teedele, koolidele ja haiglatele – peavad vabalt ligi pääsema ka puuetega inimesed ning puuetega lapsed. Kui oled avalikus hoones ja vajad abi, peab seal olema juhendaja, ettelugeja või professionaalne viipekeele tõlk, kes saab sind abistada.

“Rahu igale lapsele”, Ani Verdyan, 8, Armeenia.

Tehnoloogiast

Telefone, arvuteid ja muud tehnoloogiat peab erinevate võimetega inimestel olema hõlbus kasutada. Näiteks võiks interneti kodulehed olla loodud nii, et ka need, kellel on raskusi klaviatuuri kasutamisega, nägemise või kuulmisega, saaksid info kätte mõnes teises vormis. Arvutiga saab ühendada Braille' kirjas klaviatuuri või ekraanilugeja, mis ütleb, mis sõna parajasti ekraanil on.

Artikkel 10: Õigus elule

Iga inimolend on sündinud õigusega elule. Valitsused tagavad, et see kehtib võrdselt nii puuetega inimestele kui neile, kellel pole puuet.

Artikkel 11: Ohuolukorrad ja eriolukorrad

Puuetega inimestel on samuti õigus olla kaitstud ja turvatud sõjaolukorras, eriolukorra või looduskatastroofi puhul, nagu näiteks torm. Ei tohi keelduda sulle peavarju andmast ega sind jätta üksi põhjusel, et sul on puue, samal ajal kui teised päästetakse.

Sul on õigus elule. See on sinu kingitus ja seaduses sätestatu kohaselt ei või mitte keegi sinult seda ära võtta.

Artikkel 12: Võrdne tunnustamine seaduse ees

Puuetega inimeste 'õigus ja teovõime' on teistega võrdsetel alustel. See tähendab, et kui saad suureks, olgu sul puue või mitte, võid sellest hoolimata võtta õppelaenu või sõlmida korteri üürilepingu. Samuti võid omada või pärida kinnisvara.

Artikkel 13: Juurdepääs õigusemõistmisele

Kui sinu vastu on toime pandud kuritegu, või sa oled näinud, et kellelegi teisele tehakse haiget või süüdistatakse sind süüteo toime panemises, oled sa seaduse ees võrdne kõigi teistega, kui sinu juhtumit uuritakse ja menetletakse. Sulle tuleb enese väljendamisel abi osutada kõikide juriidiliste toimingute puhul.

Artikkel 14: Vabadus ja isikupuutumatus

Valitsused peavad tagama, et puuetega inimeste vabadused oleks seadusega kaitstud kõigi teistega võrdsetel alustel.

Artikkel 15: Kaitse piinamise ja julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise puhul

Kellegi suhtes ei tohi rakendada piinamist ega teda alandavat või julma kohtlemist. Samuti on kõigil õigus keelduda osalemast meditsiinilistes või teaduslikes eksperimentides.

Artikkel 16: Kaitse ekspluateerimise, vägivalda ja väärkohtlemise puhul

Puuetega lapsed peavad olema kaitstud vägivalda ja väärkohtlemise eest. Neid ei tohi väärkohelda ega kahjustada ei kodus ega väljaspool kodu. Kui sulle on osaks saanud vägivald või väärkohtlemine, on sul õigus abile, et väärkohtlemine lõpeks ning kahju korvataks.

Artikkel 17: Isikupuutumatus kaitse

Keegi ei tohi sind kohelda teistest halvemini sinu füüsiliste või vaimsete võimete tõttu. Sul on õigus teiste austusele täpselt sellisena, nagu sa oled!

Artikkel 18: Liikumisvabadus ja kodakondsus

Igal lapsel on õigus saada ametlikult registreeritud nimi, kodakondsus ja niipalju kui võimalik teada, kes on tema vanemad ning saada osa vanemate hoolitsusest. Samuti ei tohi kedagi tema puude tõttu takistada mistahes riiki sisenemast või sealt väljumast.

Artikkel 19: Iseseisev elu ja kogukonda kaasamine

Inimestel on õigus hoolimata, kas neil on puue või mitte, otsustada, kus nad tahavad elada. Kui kasvad suureks, on sul õigus elada iseseisvalt, kui seda soovid ning kuuluda oma kogukonda. Kui vajad abi kogukonnas elamiseks, peab sul samuti olema ligipääs tugiteenustele, nagu näiteks abi kodus toime tulemiseks või isiklik abistaja.

Artikkel 20: Isiklik liikumisvõime

Puuetega lastel on õigus vabalt ringi liikuda ning olla iseseisvad. Valitsused peavad aitama neil seda saavutada.

Artikkel 21: Sõna ja arvamusvabadus ning juurdepääs teabele

Inimestel on õigus avaldada oma arvamust, õigus otsida, saada ja jagada teavet ning saada teavet sellises vormingus, millest nad saavad aru ning mida nad on võimelised kasutama.

Artikkel 22: Eraelu puutumatus

Keegi ei tohi sekkuda inimeste eraellu, olgu nad puudega või ilma. Inimesed, kellel on teiste kohta teavet, näiteks nende tervisliku seisundi kohta, peavad selle teabe enda teada hoidma.

Artikkel 23: Kodu ja perekonna austamine

Inimestel on õigus elada koos oma perekondadega. Kui sul on puue, peab sinu riigi valitsus toetama sinu perekonda puudega seotud kulude katmisel, teabe jagamisel ja teenuste osutamisel. Sind ei tohi vanemate juurest ära võtta ainult seetõttu, et sul on puue! Kui sa ei saa oma lähiperekonna juures elada, peab valitsus aitama leida lahendusi, kuidas saaksid elada laiendatud perekonnas või kogukonnas. Puuetega noortel on kõigi teiste noortega samad õigused saada teavet pereplaneerimise kohta ning teistega võrdsed õigused abielluda ja perekonda luua.

Puuetega lastel on õigus vabalt ringi liikuda ning olla iseseisev.

“Igapäevased tegemised meie külas”, Pedro José Rivera, 14, Nicaragua

Artikkel 24: Haridus

Inimestel on õigus koolis käia. Kui sul on puue, ei tohi sind selle pärast haridusest ilma jätta. Sa ei pea käima erikoolis. Sul on teiste lastega võrdne õigus saada sama haridust ja õppida sama õppeprogrammi järgi. Sinu riigi valitsus peab abistama sind selle saavutamisel. Näiteks tuleb rakendada õigeid suhtlemisvahendeid, et sinu õpetajad saaks aru, kuidas sinu vajadustele vastata.

Artiklid 25 ja 26: Tervishoid ning rehabilitatsioon ja rehabilitatsioon

Puuetega inimestel on kõigi teiste inimestega võrdsed õigused saada tasuta või kättesaadava hinnaga tervishoiuteenust. Kui sul on puue, on sul samuti õigus saada tervishoiu ja rehabilitatsiooniteenuseid.

Artikkel 27: Töö ja tööhõive

Puuetega inimestel on teistega võrdsed õigused töötada vabalt valitud erialal.

Artikkel 28: Küllaldane elatustase ja sotsiaalne kaitse

Puuetega inimestel on õigus toidule, puhtale veele, riietele ja eluasemele. Valitsus peab aitama neid puuetega lapsi, kes elavad vaesuses.

Artikkel 29: Osalemine poliitilises ja avalikus elus

Puuetega inimestel on õigus osaleda poliitilises ja avalikus elus. Igas riigis on seadusega määratud vanusepiir, millest alates on sul õigus moodustada rühmitusi, olla avalikus teenistuses, valida ja olla valitud hoolimata sellest, kas sul on puue või mitte.

Artikkel 30: Osalemine kultuurielus, virgestus-, puhke- ja sporditegevustes

Puuetega inimestel on teistega võrdsed õigused teha kunsti ja sporti, osaleda mängudes, vaadata filme ja teha muud sarnast huvitavat ning sellest rõõmu tunda. Seepärast peavad teatrid, muuseumid, mänguväljakud ja raamatukogud olema kõigile juurdepääsetavad, sealhulgas puuetega lastele.

Artikkel 31: Statistika ja andmete kogumine

Riigid peavad koguma andmeid puuetega inimeste kohta, et osata kujundada paremaid meetmeid ja teenuseid. Puuetega inimestel, kes puudevaldkonna uuringutesse panustavad, on õigus austavale ja inimlikule kohtlemisele. Kogu isiklik teave, mida uuringutes osalejad enda kohta avaldavad, tuleb hoida salajasena. Kogutud statistika tuleb muuta kättesaadavaks puuetega inimestele ja teistele.

Artikkel 32: Rahvusvaheline koostöö

Riigid peavad üksteist käesoleva konventsiooni artiklite täitmisel aitama. See tähendab, et riigid, kus on rohkem ressursse (nagu teadusuuringutest saadud teave, vajalik tehnoloogia) jagavad neid ressursse teiste riikidega, et rohkem inimesi saaks konventsiooniga sätestatud õigustest igapäevaselt osa.

Artiklid 33 kuni 50: Koostöö, järelvalve ja konventsiooni rakendamise reeglid

Puuetega inimeste õiguste konventsioonil on kokku 50 artiklit.

Artiklid 33 kuni 50 selgitavad, kuidas täiskasvanud, eelkõige puuetega inimesed ja nende organisatsioonid ning riikide valitsused peavad tegema koostööd, et tagada puuetega inimestele nende õigused. Nende artiklite teksti saab lugeda interneti koduleheküljel www.un.org/disabilities.

“Meie mängimas”, Tatev Danielyan, 15, Armeenia

Kaks maailma...
Rebitud helide ja
vaikuse kõrvade vahel,
Ebakindel, võimetu liituma...
Pisarad voolavad...
Teadmata mõlemad tõrjuvad eemale,
Tagasi lükatud, pandud tundma
Mittekuuluv...
Pisarad voolavad...
Vaid kindlad käed,
Tõmbavad, tõukavad, julgustavad,
on järjepidevad...
Pisarad voolavad, naeratus laieneb...
Ikka veel vahel,
kuid armastatud...

— Sarah Leslie, 16,
Ameerika Ühendriigid

Kuidas õigused teostuvad

Puuetega laste õigused on samasugused õigused nagu kõikide laste õigused. Sõltub sinust, kui palju maailm sellest konventsioonist teab. Tuleb julgelt rääkida ja tegutseda, kui tahad, et kõiki inimesi ühiskonda kaasataks.

Kui sul on puue, pakub konventsioon sinu riigi valitsusele ja sinu perekonnale võimalusi sinu õiguste kaitseks ja sinu unistuste täitumiseks. Sul peab olema teistega võrdne õigus käia koolis ja osaleda muudes tegevustes. Sind ümbritsevad täiskasvanud peavad sind aitama ringi liikuda, suhelda ja teiste lastega mängida, hoolimata sellest, milline puue sul on.

Oled kodanik, oma pere ja kogukonna liige ning sul on palju pakkuda.

Mida saaksid ise ära teha

Oluline on muuta suhtumist ja reegleid, et puuetega lapsed saaks käia koolis, mängida ja tegeleda kõige sellega, mida iga laps teha tahab. Kas sinu koolis saavad õppida puuetega lapsed ning osaleda kooli muudes tegevustes? Kas sinu õpetajad kuulavad ära ja arvestavad nendega, kellel on erivajadused? Kas koolimajal on kaldtee, kas saab kasutada viipekeeletõlki või muid abivahendeid? Kui jah, siis on hästi! Sel juhul kohtleb sinu kool puuetega lapsi õiglaselt, pakkudes neile õppimiseks võrdseid võimalusi. Sinu kool järgib konventsiooni.

Kahjuks ei kohtle mitte kõik puuetega lapsi õiglaselt. Sinulgi on oma osa kogukonna kaasavamaks muutmisel. Alustada võib kodust ja koolist, et muuta vanemate ja õpetajate suhtumist.

Sul on võimalik teha nii mõndagi, et teistele õpetada, mis on puuetega inimeste õiguste konventsioon ning mida puudega noored suudavad.

Näiteks võiksid sa:

- Ühineda mõne organisatsiooni või kampaaniaga. Koos ollakse tugevamad. Ühiselt tegutsemiseks võid liituda mõne üleriigilise või rahvusvahelise organisatsiooni kohaliku haruga või seda toetada. Neil võib olla noortele suunatud programme ja kampaaniaid.
- Algatada oma projekti. Korralda teavituskampaania, vii läbi korjandus, korralda küsitlus (näiteks – kas kedagi, keda tunnud, on koheldud ebaõiglaselt? Kas sinu koolimajal on ainult trepid ning kaldteed puuduvad?), koosta petitsioon takistuste kõrvaldamiseks.
- Moodustada konventsiooni tutvustamiseks klubi. Kutsu kokku erineva võimekusega lapsed, korralda oma sõpradega üritusi ning kutsu uusi inimesi liituma. Korraldage koos filmiõhtuid või õhtusööke. Lõbutsege ja tundke rõõmu teineteise erilistest oskustest ja võimetest.

Seisa oma õiguste eest ja teised seisavad sinu kõrval. Kõik lapsed **SAAVAD** käia koolis, **SAAVAD** mängida, **SAAVAD** kõigest osa võtta. Pole mitte ma ei saa, vaid ma **SAAN!**

— Victor Santiago Pineda

- Pidada oma koolis ja ümbruskonna koolides puuetega inimeste õigusi käsitlevaid ettekandeid. Ole loominguline. Kaasõpilastele konventsioonis sätestatud õiguste paremaks tutvustamiseks kujunda plakateid ja lavasta näidendeid. Palu oma vanemalt või õpetajalt abi ettekande koostamisel ning kavanda, kus ja millal tahad seda ette kanda. Kutsu kooli juhtkond ettekannet kuulama.
- Panna oma sõpradest kokku kunstirühmitus puuetega inimeste õiguste kajastamiseks. Te võite joonistada, maalida või teha skulptuure – ükskõik, mida teile meeldib sõnumi edastamiseks teha. Uuri välja, kas saad kunstiteoseid koolis, kohalikus raamatukogus, galeriides või restoranides näidata – peaasi, et teised saavad teie loodud teostest rõõmu tunda. Võid näitusekohti vahetada ning sel moel jagada teavet konventsioonist väga paljudega.
- Jagada oma kogemust ja saadud õppetunde teistega. UNICEFi algatus Noorte Sõna (Voices of Youth) www.unicef.org/voy on populaarne noorte inimeste arutelukoht internetis.

Need on vaid mõned ideed, mida saad teha – võimalusi on lõpmata palju. Palu usaldusväärselt täiskasvanult abi kavandatu elluviimisel ja tunne sellest rõõmu!

“Puuetega laste rokkbänd”, Valeria D’Avola, 13, Itaalia

Täiendavad õppematerjalid on selle voldiku peatselt ilmavas juhendmaterjalis *Sõnum on suutlikkus: Puuetega inimeste õiguste konventsiooni tutvustamise ja aruteludeks sobivad tegevused*.

Testi oma teadmisi

(1) Täida lünk sobiva sõnaga.

- Üks puuetega inimeste õiguste konventsiooni olulisi põhimõtteid on puuetega inimeste täielik osalemine ja _____ ühiskonnaellu.
- Mitmeid kehtivaid reegleid, suhtumist ning hooneid tuleb _____, et tagada igale puudega lapsele võimalus käia koolis, mängida ja osaleda kõigis tegevustes, mida kõigile lastele meeldib teha.
- Kõigil inimestel on _____ õigused.
- Seadused ei tohi põhjustada puuetega inimeste suhtes _____ kohtlemist.
- _____ esineb erinevates vormides; kirjalikul kujul, räägitud või viibeldud kujul.

(2) Moodusta nendest tähtedest sõnu ning moodusta sõnadega lauseid.

- em _____ emil _____ iökk _____
- ingn _____ reniveaet _____ ilgiök _____
- vmeagiöte _____ sõdvedr _____ uikd _____
- leoem _____ no _____ evenirad _____
- igõesdu _____

---

(3) Mis on nendel lastel ühist?

Vastused:
(1) a. kaasatus; b. muuta; c. võrdsed; d. ebavõrdsed; e. keel
(2) Me kõik oleme erinevad ning erinevate võimete, kuid meil kõigil on võrdsed õigused.
(3) Neil on kõigil võrdsed õigused.

SÕNASTIK

Artikkel: Paragrahv või osa seaduslikust tekstist, mis on nummerdatud; numbrid hõlbustavad informatsiooni leidmist ning sellest kirjutamist ja rääkimist.

Diskrimineerimine: Ebavõrdne kohtlemine isiku või inimrühma suhtes erinevatel põhjustel nagu rass, usk, sugu või toimetulekuvõime.

Ellurakendamine: Millegi töölepanemine. Konventsiooni artiklite ellurakendamine tähendab, et antud lubadused täidetakse.

Inimõiguste ülddeklaratsioon: Allkirjastatud 10. detsembril 1948 kõigi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriikide poolt. Deklaratsioonis on kirjeldatud kõikide inimeste õigused.

Kogukond: Rühm samas piirkonnas elavaid inimesi. Kuid see tähendab ka ühiste huvide või muredega inimesi.

Komitee: Grupp inimesi, kes on valitud koos töötama, et aidata mingit suuremat inimeste rühma.

Kommunikatsioon: Info jagamine. See tähendab ka lugemist, rääkimist ja arusaamist multimeedia, pimekirja ja viipekeele abil, ning kellelegi teksti kõvasti ettelugemist.

Konventsioon: Riikidevaheline leping või kokkulepe toimida mingis valdkonnas samu seadusi järgides. Lapse õiguste konventsioon on kokkulepe, mis tagab, et laste õigusi ühiskonnas tunnustatakse ning et neile osutatakse erilist hoolt ja kaitset, mida laps vajab. See on maailma ajaloos kõige laiemalt aktsepteeritud inimõiguste-alane kokkulepe. Puuetega inimeste õiguste konventsioon on kokkulepe eemärgiga tagada kõigi puuetega inimeste, sealhulgas laste õiguste kaitse.

Lihasdüstroofia: Haigus, mis põhjustab aja jooksul lihaste järk-järgulist nõrgenemist.

Loomupärane väärikus: Väärikus, millega kõik inimesed sünnivad.

Osalisriigid: Riigid, mis on nõustunud konventsiooniga ning selle allkirjastanud.

Ratifitseerimine: Toiming, mille käigus riik allkirjastab konventsiooni või kokkuleppe, võtab selle ametlikult vastu ja see muutub riigis seaduseks.

Seaduslik: Seadusega haakuv, seadusel põhinev või seadusega nõutav.

Toetavad tehnoloogiad: Abivahendid, mis aitavad sul toime tulla asjadega, millega sa muidu toime ei tuleks. Näiteks ringiliikumiseks vajalik ratastool või arvutiekraan, mille abil saab teksti suurendada, et sa näeks lugeda.

UNICEF: Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lastefond (United Nations Children's Fund). See on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kogumi asutus, mis töötab laste õiguste, ellujäämise, arengu ja kaitse eesmärgil ning sooviga muuta maailma laste (ja meie kõigi) jaoks paremaks, turvalisemaks ja sõbralikumaks paigaks.

Vastu võtma: Ametlikult heaks kiitma või nõustama (näiteks konventsiooni või deklaratsiooniga).

Väärikus: Sinu loomumane väärtus, austus sinu kui inimolendi vastu. Sinu enda eneseväärikus. Et teised inimesed kohtleksid sind väärilt, pead sina samamoodi austama teisi inimesi.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon: Organisatsioon, mille liikmeks on peaaegu kõik maailma riigid. Nende riikide valitsuste esindajad kohtuvad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni juures New Yorgis, et töötada koos rahu ja parema maailma nimel.

Iga lapse jaoks
Tervis, Haridus, Võrdsus, Kaitse
ARENDADES INIMSUST

Lisainfot saab võttes ühendust:
Lastekaitse Sektsioon /Child Protection Section/
Programmiosakond /Programme Division,
UNICEF
United Nations Children's Fund/
3 United Nations Plaza
New York, NY 10017, USA
pubdoc@unicef.org
www.unicef.org

ISBN: 978-92-806-4301-5

© United Nations Children's Fund (UNICEF)
Aprill 2008

unicef
unite for children